

Kaakkois-Aasia liiketoimintaympäristönä

Erja Kettunen

Kaakkois-Aasia on ollut yksi nopeimmin kasvavia talousalueita ja ulkomaisten yritysten suosima investointikohde jo vuosikymmenten ajan. Useat alueen maat, kuten Singapore, Malesia, Thaimaa ja Indonesia ovat olleet avoimia ulkomaisille investoinneille vientiin suuntautuneen teollistumisstrategiansa vuoksi. Suomessa Kaakkois-Aasia tuli tunnetuksi 1980-luvulla, jolloin yhä useammat suomalaisyritykset hakivat uusia markkinoita Aasian talouskasvun siivittäminä. Vaikka Kiinan talouden noususta on puhuttu ehkä enemmän, on Kaakkois-Aasia mielenkiintoinen ja suhteellisen vakaa toimintaympäristö, jossa monet suomalaisyritykset ovat toimineet jo pitkään. Kaakkois-Aasia ei ole ollut yrityksille tuotantoalusta, vaan toiminta on hyödyttänyt nimenomaan paikallisia markkinoita. Kaakkois-Aasian maiden väliset erot ovat edelleen suuria, vaikka Aseanin talousyhteisö (ASEAN Economic Community, AEC) on pyrkinyt luomaan alueelle EU:n kaltaisen yhtenäisen talousalueen.

Seuraavassa tarkastellaan Kaakkois-Aasian maiden talouksia, vertaillaan niitä liiketoimintaympäristöinä sekä pohditaan alueen yhdentymiskehitystä ulkomaisten yritysten näkökulmasta.¹ Vertailun pohjana käytetään kansainvälisiä indikaattoreita, yrityskyselyitä sekä suomalaisten yritysten ja tukiorganisaatioiden haastatteluja erityisesti Malesiasta, Singaporesta, Thaimaasta ja Indonesiasta. Yrityshaastattelut antavat mahdollisuuden arvioida Kaakkois-Aasiaa liiketoiminta-alueena etenkin suomalaisten yritysten näkökulmasta.

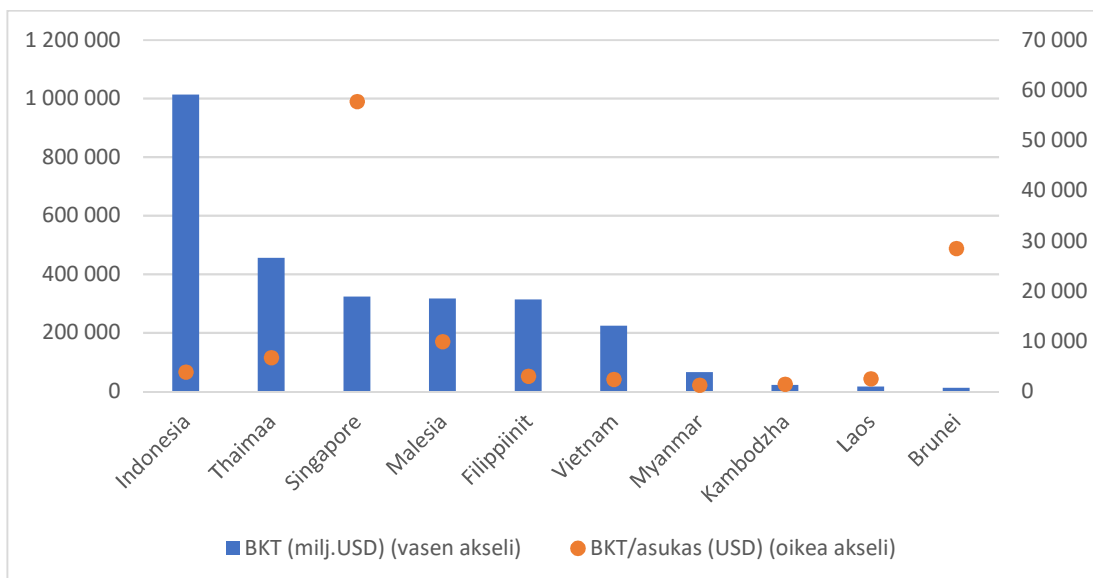
Kaakkois-Aasiassa toimivien yritysten toimintaympäristö perustuu kohdemaan lainsäädäntöön ja kansainvälisiin kauppasopimuksiin, mutta erityisesti alueen kehittyvissä talouksissa on monia kirjoittamattomia sääntöjä, toimintatapoja ja sosiaalisia koodeja, jotka ovat juurtuneet paikalliseen kulttuuriin ja jotka voivat olla jopa ristiriidassa lainsäädännön kanssa.² Talouden nobelisti Douglass North on kutsunut näitä epävirallisiksi instituutioiksi (*informal institutions*) erotuksena lainsäädännöstä, muista säädöksistä ja virallisista instituutioista.³ Epäviralliset instituutiot lyövät leimansa erityisesti ulkomaisten yritysten ja paikallisen julkisen sektorin välisiin suhteisiin.

Kymmenen erilaista taloutta

Kaakkois-Aasian maiden taloudet ovat hyvin eri kokoisia, kehitystasoltaan eri vaiheissa ja myös rakenteeltaan erilaisia. Alueen isoin ja väkirikkain maa on Indonesia, jonka talous on kokonaistuotannolla eli bruttokansantuotteella (BKT) mitattuna moninkertainen muihin verrattuna (Kuvio 1). Useimmissa maissa talous nojaa yhtäältä ulkomaisten yritysten ja toisaalta paikallisten, niin sanottujen ulkokiinalaisten⁴ omistamien yritysten toimintaan. Näin on etenkin Singaporessa, Malesiassa, Thaimaassa ja Indonesiassa. Ulkokiinalaisilla yrityksillä on myös usein tiiviit suhteet paikalliseen poliittiseen eliittiin ja tärkeisiin perheisiin.

Alueen väestön keskimääräinen tulotaso bruttokansantulolla mitattuna vaihtelee huomattavasti. Vauraimpia ovat Singapore ja Brunei, kaksi Kaakkois-Aasian maantieteellisesti pienintä valtiota. Molemmat ovat Maailmanpankin määritelmän mukaan korkean tulotason maita, joissa bruttokansantulo per asukas on reilut 12 000 dollaria tai enemmän.⁵ Näistä kahdesta vain Singapore on kehittynyt talous; Brunein vauraus perustuu öljytuloihin, eikä sen talous muutoin ole kovin kehittynyt. Malesia ja Thaimaa ovat ylemmän keskitulotason maita (bruttokansantulo noin 4 000–12 000 dollaria per asukas), ja loput maat vähintään alemman keskitulotason maita (bruttokansantulo noin 1 000–4 000 dollaria per asukas). Huomattavaa on, että yksikään Kaakkois-Aasian maa ei lukeudu enää matalan tulotason maaksi (ks. Salmivaaran luku).

Kuvio 1. Kaakkois-Aasian maiden BKT (milj. USD) sekä BKT/asukas (USD), 2017.

Lähde: ASEAN Stats 2018.

Talouden rakenne eli maatalouden, teollisuuden ja palvelujen osuus kansantaloudesta kuvaa karkeasti myös maan taloudellista kehitystasoa. Myös tämä vaihtelee huomattavasti Kaakkois-Aasiassa. Aasian kehitys pankin tilastojen mukaan palveluiden osuus kansantaloudesta on kaikkein suurin Singaporessa (75 %) ja suhteellisen korkea myös Filippiineillä (60 %), Thaimaassa (56 %) ja Malesiassa (52 %).⁶ Singaporen korkea palveluosuus selittää ennen kaikkea maan kansainvälinen pankki- ja rahoitussektori. Kambodžhassa, Myanmarissa ja Laosissa palveluiden osuus on huomattavasti pienempi (25 %, 24 % ja 18 %). Näissä maissa maataloudella on edelleen suuri työllistävä vaikutus, ja esimerkiksi Kambodžhassa ja Laosissa yli 80 prosenttia väestöstä elää pientiloilla omavaraistaloudessa.⁷

Ulkomaankauppa on ollut Kaakkois-Aasian maiden talouskasvun veturi. Tätä voi havainnollistaa suhteuttamalla viennin arvo kansantalouden kokoon (tavaroiden ja palvelujen viennin osuus bruttokansantuotteesta). Korkein suhdeluku on Singaporessa (173 %) ja erittäin korkea myös Vietnamin (102 %), Malesiassa (72 %) ja Thaimaassa (68 %).⁸ Etenkin Singaporen korkea lukemaa selittää se, että ulkomaankaupan lisäksi se harjoittaa edelleenvientiä (*re-exports / entrepôt trade*). Tavaraa tuodaan ulkomailta Singaporeen esimerkiksi tullin varastoon tai niin sanotulle vapaa-alueelle, josta se viedään edelleen kolmansiin maihin ja kirjataan samalla Singaporen kauppatilastoihin. Edelleenviennillä on Singaporessa pitkä historia.

Talouskasvu on kaikissa Kaakkois-Aasian maissa hieman hidastunut 2000-luvun alun korkeista lukemista, jolloin esimerkiksi Myanmarin ja Kambodžan taloudet kasvoivat yli 10 prosentin vuosivauhtia ja Singaporenkin 8–9 prosenttia. Tätä nykyä Kambodžan, Laosin, Vietnamin, Filippiinien ja Myanmarin taloudet kasvavat noin 7 prosenttia vuodessa, kun muissa maissa kasvu on 4–6 prosentin tietämillä. Brunein talous sen sijaan kutistui pitkään mutta pääsi plussan puolelle vuonna 2017.⁹

Kaakkois-Aasian talouskasvun odotetaan kuitenkin piristyvän, ja Aasian kehitys pankki ennustaakin, että Kaakkois-Aasian taloudet kasvavat 2020-luvulla keskimäärin 5,2 prosenttia vuodessa.¹⁰ Odotukset perustuvat sijoittajien ja kuluttajien luottamukseen ja infrastruktuuriin tehtäviin investointeihin erityisesti Malesiassa, Filippiineillä ja Thaimaassa. Eräs merkittävä hanke on Kiinan uusi silkkitie (*Belt and Road Initiative*), jolla Kiina pyrkii kehittämään Euraasian laajuisia ulkomaankaupan reittejä niin maalla kuin merellä. Myös vireän yksityisen kulutuksen ja inflaation maltillisen kasvun odotetaan tukevan talouskasvua. Alueen talous onkin yksi maailman

nopeimmin kasvavista; vertailun vuoksi euroalueen talouksien odotetaan kasvavan 2020-luvulla alle 2 prosenttia, Yhdysvaltojen hieman yli 2 prosenttia ja Japanin vain prosentin.¹¹

Kansainväliset investoinnit kasvun perustana

Kaakkois-Aasian maiden talouskasvu on pitkälti perustunut ulkomaisten yritysten tekemiin suoriin investointeihin, jotka ovat tuoneet alueelle pääomia, työpaikkoja, vientituloja ja liiketoimintaosaamista. Toisaalta tämä on tarkoittanut myös luonnonvarojen riistoa, ankeita työoloja, saasteita ja taloudellista riippuvuutta.

Suorilla ulkomaisilla investoinneilla tarkoitetaan ulkomaisten yritysten tekemiä sijoituksia liiketoimintaan, johon niillä on määräysvaltaa (erotuksena niin sanotuista portfoliosijoituksista, joilla haetaan tuottoa ilman määräysvaltaa). Tällöin yritykset ovat perustaneet kohdemaihin esimerkiksi teollisia tuotantolaitoksia tai palveluliiketoimintaa. Kaakkois-Aasia on maailman suurimpia investointikohteita, ja se vastaanottaa 20 prosenttia kaikista kehittyviin maihin suunnatuista ulkomaisista investoinneista. Kaakkois-Aasiaan on virrannut 2010-luvulla vuosittain noin 100 miljardia Yhdysvaltain dollaria suoria ulkomaisia investointeja, ja vuonna 2017 määrä oli jo 137 miljardia dollaria.¹² Noin puolet kaikista investoinneista suuntautuu Singaporeen. Ylivoimaisesti suurin sijoitusten lähtöalue on ollut Euroopan unioni, minkä lisäksi investointeja on tullut runsaasti myös Japanista ja Yhdysvalloista.¹³ Tunnetut yritykset, kuten japanilainen Seven-Eleven, saksalainen Continental ja kiinalainen Alibaba, ovat laajentaneet toimintojaan useissa Asean-maissa. Myös Kaakkois-Aasian maiden keskinäiset suorat investoinnit ovat kasvaneet vastaten noin viidennestä kaikista sijoituksista. Investointien vuosittaiset arvot vaihtelevat kuitenkin voimakkaasti niiden kertaluonteisuuden vuoksi.

Ulkomaiset yhtiöt etenkin Japanista, Yhdysvalloista ja Euroopasta ovat investoineet alueelle perustamalla myyntikonttoreita, tehtaita ja muita tuotantolaitoksia sekä liikkeenjohdon palveluita (muun muassa pankki-, rahoitus- ja konsulttiyhtiöt). Erityisesti elektroniikka-, tekstiili- ja autoteollisuuden piirissä on syntynyt alueellisia tuotantoverkostoja¹⁴, joissa raaka-aineita tai komponentteja tuodaan yhdestä maasta toiseen jalostusta tai kokoonpanoa varten ja tästä syntyviä väli- tai lopputuotteita viedään kolmanteen maahan joko edelleen jalostettavaksi tai myytäväksi. Seurauksena on ollut ulkomaankaupan nopea kasvu.¹⁵ Samanaikaisesti Kaakkois-Aasian maat ovat yhdessä sitoutuneet vapauttamaan keskinäistä kauppansa AFTA-sopimuksella (ASEAN Free Trade Area) ja tehneet kauppaa edistävää yhteistyötä muun muassa EU:n kanssa.¹⁶

Eurooppalaiset yritykset ovat pitkään olleet Kaakkois-Aasian suurimpia investoijia, ja alueella toimii yli 9000 EU-maista kotoisin olevaa yritystä. Sadasta suurimmasta EU-alueen yrityksestä peräti kahdella kolmasosalla on tytäryhtiö Kaakkois-Aasiassa. Näistä valtaosalla on edustus useammassa kuin neljässä Asean-maassa. Vielä 2000-luvun alkuvuosina valtaosa eurooppalaisista sijoituksista Kaakkois-Aasiassa tehtiin teollisuuteen, mutta viime vuosina ne ovat kohdistuneet etenkin rahoitusliiketoimintaan. Monet suurista eurooppalaisista ja amerikkalaisista pankki- ja rahoitusalan yhtiöistä ovat kuitenkin tulleet Singaporeen jo vuosikymmeniä sitten.

Suomalaisyrittäjistä Kaakkois-Aasiaan ovat viime vuosina investoineet etenkin konsultointi- ja suunnitteluyritys Pöyry (ks. Käkösen luku) ja HMD, joka osti Nokian Vietnamin-toiminnot Microsoftilta. Tuoreimmat tulokkaat Kaakkois-Aasian markkinoilla ovat kiinalaiset yhtiöt, jotka rahoittavat etenkin erilaisia infrastruktuurihankkeita. Myös kiinalaiset pankit ovat yhä aktiivisempia erilaisten rahoituspalveluden tarjoamisessa. Japanilaiset ja korealaiset yritykset ovat tavallisesti investoineet teollisuuteen, jälkimmäiset etenkin Vietnamissa. Kansainvälisiä autoteollisuuden yrityksiä toimii puolestaan Thaimaassa, Malesiassa ja Indonesiassa, ja jotkut niistä ovat laajentaneet toimintonsa myös Vietnamiin ja Filippiineille. Japanilaiset autonvalmistajat ovat viime vuosina avanneet uusia tehtaita erityisesti Thaimaahan ja Indonesiaan.¹⁷

Yritysten näkökulmasta suorat investoinnit ulkomaille ovat erittäin kalliita ja riskialttiita – etenkin jos niitä vertaa kotimaasta käsin tehtävään vientiin tai tuontiin. Yritykset eivät voi myöskään vain päättää investoivansa ulkomaille, vaan niiden tulee hakea erillistä investointilupaa kohdemaasta ja ottaa huomioon myös maan investointipolitiikka ja mahdolliset ulkomaista liiketoimintaa koskevat rajoitukset.

Investoinnit tapahtuvat vaiheittain. Ensin yritys tekee sijoituspäätöksen ja hakee kohdemaasta investointilupaa. Tämän jälkeen neuvotellaan kohdemaan investointiviranomaisten kanssa toiminnan sisällöstä, työvoimasta ja niin edelleen. Jos investointilupa heltiää, voi yritys investoida sovitulla tavalla. Varsinainen investointi edellyttää vielä erilaisia rahoitusjärjestelyjä ja sopimuksia mahdollisten paikallisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Yrityksen täytyy myös vuokrata tai rakentaa toimitilat, viedä mahdolliset tuotantolaitteet alueelle tai hankkia ne paikan päältä ja palkata henkilöstö. Kaikessa pitää ottaa huomioon kohdemaan lainsäädäntö ja toimintaa ohjaavat erilaiset kansainväliset sopimukset.

Suurista panostuksista huolimatta läheskään kaikki investoinnit ulkomaille eivät onnistu, vaan liiketoiminta saattaa osoittautua kannattamattomaksi ja kaatua erinäisistä syistä. Kehittyvissä talouksissa ongelmia aiheuttavat usein erilainen liiketoimintakulttuuri, vaikeudet saada luotettavaa tietoa, toimialan kova kilpailutilanne ja nopeasti tai jopa taannehtivasti muuttuva lainsäädäntö.¹⁸

Erilaisia liiketoimintaympäristöjä

Yritysten toimintaympäristöä voidaan arvioida kahdella tavalla: tarkastelemalla joko yrityksiin kohdistuvaa sääntelyä ja sen muodostamaa virallista (*formal*) institutionaalista ympäristöä tai yritysten jokapäiväisiä kokemuksia eli epävirallista (*informal*) institutionaalista ympäristöä.¹⁹ Jälkimmäiseen vaikuttavat erilaiset kirjoittamattomat säännöt, kuten yhteiskunnan kulttuuriset normit, sosiaaliset koodit, tavat ja käytännöt.

Kaakkois-Aasian maiden virallista toimintaympäristöä voidaan tarkastella esimerkiksi mittaamalla liiketoiminnan sujuvuutta (*ease of doing business*). Maailmanpankin vuosittain julkaisema indikaattori sekä sen pohjalta tehty paremmuusjärjestys perustuvat 11 tekijään, joihin lukeutuvat muun muassa yrityksen perustamiseen, lupien saantiin, verojen maksuun, luoton saantiin ja ulkomaankauppaan vaadittavien toimenpiteiden kesto ja kustannukset. Oheiseen taulukkoon on koottu tiedot kokonaissijoituksesta vuosina 2008 ja 2018 kaikissa Kaakkois-Aasian maissa. Indikaattorit kuvaavat yrityksiin kohdistuvan sääntelyn laatua ja tehokkuutta, kuten tuotteen vientiin kuluvaan aikaan ja rahaa (sisältäen esimerkiksi vaadittujen dokumenttien kokoamisen tullausta varten). Vuonna 2018 Maailmanpankin vertailuun sisältyi 190 maata ja vuonna 2008 hieman vähemmän, 178 maata. Taulukossa Kaakkois-Aasian maat on listattu vuoden 2018 kokonaissijoituksensa mukaiseen järjestykseen. Vertailun vuoksi Suomi oli tuolloin sijalla 13, Saksa sijalla 20 ja Yhdysvallat sijalla 6. Maailman sujuvin liiketoimintaympäristö oli Uudessa-Seelannissa ja kankein Somaliassa.

Taulukko 1. Liiketoiminnan sujuvuus Kaakkois-Aasian maissa.

	Kokonaissijoitus	
	2008	2018
Singapore	1	2
Malesia	24	24

Thaimaa	15	26
Brunei	78	56
Vietnam	91	68
Indonesia	123	72
Filippiinit	133	113
Kambodža	145	135
Laos	164	141
Myanmar	-	171

Lähde: Maailmanpankki 2018b; 2007.

Erot liiketoimintaympäristöjen sujuvuudessa heijastelevat maiden talouden kehittyneisyyttä. Sujuva liiketoimintaympäristö ei kuitenkaan vielä kerro mitään esimerkiksi työvoiman kohtelusta, kansalaisten vaikutusmahdollisuuksista tai ympäristön tilasta, eikä siten tarkoita myöskään parasta mahdollista elinympäristöä väestön näkökulmasta. Vertailu kertoo ainoastaan virallisen sääntelyn helppoudesta tai sen aiheuttamista hankaluuksista yrityksille. Vertailussa parhaiten menestyvät Kaakkois-Aasian kehittyneimmät maat. Niiden keskinäinen järjestys on myös pysynyt suhteellisen samana vuosikymmenen takaiseen verrattuna. Thaimaan toimintaympäristö on kuitenkin vaikeutunut, kun taas Indonesian on helpottunut huomattavasti. Muita sijoitustaan selvästi parantaneita ovat Vietnam, Brunei, Laos ja Filippiinit.

Yllä oleva kuvastaa vain virallista liiketoimintaympäristöä, ei liiketoiminnan käytännön sujuvuutta, kuten viranomaisten jokapäiväisen toiminnan nopeutta erilaisissa lupaprosesseissa tai joidenkin yritysten suosimista muiden kustannuksella. Realistisempi kuva saadaan, kun tarkastellaan myös *epävirallisia instituutioita* eli taloudessa vaikuttavia kirjoittamattomia sääntöjä ja normeja.

Seuraavassa valotetaan yritysten kokemuksia Kaakkois-Aasiasta liiketoimintaympäristönä. Vastaukset saatiin haastatteleamalla 20 suomalaisyritystä tai niiden tukiorganisaatioiden edustajia. Koska valtaosa Kaakkois-Aasiassa toimivista suomalaisyrityksistä sijaitsee Singaporessa, Malesiassa, Thaimaassa ja Indonesiassa, haastattelut koskevat vain näitä neljää maata.

Suomalaisyritysten kokemuksia liiketoimintaympäristöistä

Useat suomalaisyritykset ovat toimineet jo varsin pitkään Kaakkois-Aasiassa. Laajempi investointiaalto koettiin 1980- ja 1990-luvuilla, jolloin yritykset hakivat alueelta uusia markkinoita Neuvostoliiton hajoamisen ja idänkaupan romahtamisen myötä. Suomalaisyrityksistä varhaisia suuria investointeja Kaakkois-Aasiaan tekivät muun muassa Nokia ja Neste, ja vähitellen alueelle siirtyi myös pienempiä ja keskisuuria teollisuuden ja palvelusektorin yrityksiä. Nykyään Singaporessa toimii yli 70 suomalaista tai suomalaistaustaista yritystä, Malesiassa noin 50 ja Thaimaassa noin 40.

Muissa Kaakkois-Aasian maissa suomalaisyrityksiä on vähemmän, vaikka esimerkiksi Indonesiassa toimi 2000-luvun vaihteeseen asti kymmeniä suomalaisia yrityksiä. Valtaosa niistä poistui maasta pysyvästi Aasian talouskriisin poliittisten myllerrysten jälkimainingeissa vuonna 1997. Samaan aikaan Kiinan markkinat alkoivat vetää yhä enemmän myös suomalaisia, ja nykyään Kiinassa on yli 350 suomalaisyritystä, jotka työllistävät yhteensä noin 60 000 henkilöä. Kiina on siis ohittanut Kaakkois-Aasian suomalaisyritysten investointikohteena, eikä muutosta ole lähiaikoina odotettavissa. Business Finlandin (ent. Finpro) mukaan suomalaisyritykset ovat kuitenkin kiinnostuneita kehittämään uutta liiketoimintaa muun muassa Vietnamiin.²⁰

Yritysten itsensä mukaan Kaakkois-Aasiasta tekee houkuttelevan alueen markkinapotentiaali, eivät niinkään edulliset tuotantokustannukset.²¹ Valtaosa yrityksistä näkee alueen edelleen lupaavana ja vähintään vakaana. Liiketoimintaympäristö on myös toimivampi ja helpompi kuin esimerkiksi Intiassa tai Kiinassa.²²

Haastattelujen perusteella Singapore on helpoin paikka yritykselle, ja sen talous on erityisen avoin ulkomaisille investoinneille. Maan neljästä virallisesta kielestä yksi on englanti (muut ovat mandariinikiina, malaiji ja tamili), mikä helpottaa kommunikointia. Maan talouskehitystä ohjaava Economic Development Board (EDB) on erittäin tehokas, ulkomaisille yrityksille annetaan verohelpotuksia, eikä julkisen sektorin kanssa ole minkäänlaisia ongelmia. EU:n ja Singaporen välisen vapaakauppasopimuksen odotetaan helpottavan toimintaa entisestään.²³

Singapore on myös turvallinen asuin- ja liiketoimintaympäristö, eikä siellä ole korruptiota. Joidenkin yritysten mukaan se on jopa ”puhtaampi kuin Suomi.” Kansainvälisen Transparency Internationalin *corruption perceptions* -indeksin mukaan Singapore on sijalla kuusi ja Suomi sijalla kolme kaikkiaan 180 maan joukossa.

Toinen liikeympäristöltään helppo maa on Malesia. Yritysten mukaan maassa ”ei ole suuria ongelmia.” Yritystä perustettaessa hoidetaan normaalit lupa- ja lisenssihakemukset, mikä hoituu useimmiten englanniksi. Maassa on haastateltavien mukaan ”jonkin verran byrokratiaa” mutta ”ei sääntöviidakkoa”. Malesian teollisuuden kehitystä ohjaavan viranomaisen eli Malaysia Industrial Development Authorityn (MIDA) kanssa on helppo toimia. Malesialainen erityispiirre on paikallista malaijiväestöä suosiva *bumiputra*-politiikka, joka näkyy esimerkiksi siten, että suurissa projekteissa yhteistyökumppanina tai yhtiön hallituksen jäsenenä tulee olla malaiji, jota yrityksen jäsenet eivät kuitenkaan välttämättä koskaan tapaa.

Malesiassa jotkin viranomaisten toimintatavat aiheuttavat kritiikkiä. Eräs yritys velvoitettiin palkkaamaan paikallinen virkamies auttamaan tietyn lupahakemuksen täyttämässä, mutta samainen virkamies myös lopulta hyväksyi hakemukset, mitä vastaajan mukaan oli ”korruption rajamailla”. Transparency Internationalin korruptiovertailussa Malesia onkin sijalla 62. Toisaalta yrityksille myönnetään erilaisia valtionavustuksia, verohelpotuksia tai muita etuja. Tällaisia ovat esimerkiksi lupakäytäntöjen helpotus ulkomaalaisille yrityksille, jotka toimivat niin sanotulla Multimedia Super Corridor (MSC) -alueella Kuala Lumpurin tuntumassa. MSC on Malesian valtion perustama erityisesti tietotekniikan alan kansainvälisille yrityksille suunnattu erityistalousalue, jossa yritykset nauttivat erilaisista etuuksista.

Thaimaan suhteen yritykset ovat hieman kriittisempiä. Thaimaan talous on ”melko suljettu” ja maassa on useita ulkomaiselta kilpailulta voimakkaasti suojeltuja aloja. Erilaiset lupa- ja lisenssimenettelyt ovat raskaita, ja paikalliset harjoittavat ”maksuja pöydän alta”. Transparency Internationalin vertailussa Thaimaa on sijalla 96 yhdessä Indonesian kanssa. Thaimaalaiset myös puhuvat englantia suhteellisen heikosti, ja kaikki asiakirjat pitää laatia paikallisella thain kielellä. Ulkomaalaisten tulee uudistaa oleskelulupansa kuuden kuukauden välein, ja prosessi on niin byrokraattinen, että yrityksistä tuntuu, ettei koko maahan haluta ulkomaalaisia. Ongelmallisia ovat myös Thaimaan toistuvat poliittiset kriisit, joskin ne vaikuttavat lähinnä valtionyhtiöiden toimintaan ja julkisen sektorin hankkeisiin.

Myös Indonesiassa yrityksillä on kokemusta vaihtelevista lainsäädännön tulkinnoista, tehottomuudesta, viranomaisten mielivallasta sekä korruptiosta. Asiointi virkamiesten kanssa on epävarmaa, sillä koskaan ei voi esimerkiksi tietää ”onko tullaus nopea vai kestääkö se viikkoja tai kuukausia”. Viranomaiset eivät myöskään välttämättä tunne tullattavaa tuotetta tai ole ylipäättään

”kovin tehokkaita tai motivoituneita”. Maahan on vaikea tuoda ulkomaalaisia työntekijöitä, vaikka kyseistä ammattitaitoa ei löytyisi paikallisesti. Indonesian liiketoimintaympäristön suurin ongelma on se, että ”poliittinen ja taloudellinen valta on samoissa käsissä”. Joillakin toimialoilla lisenssien hakuprosessit on siirretty keskushallinnolta alueellisille viranomaisille, minkä seurauksena korruptio on lisääntynyt.

Neljän maan väliset erot kuvastavat hyvin epävirallisen institutionaalisen toimintaympäristön piirteitä käytännön tasolla. Ne vastaavat kutakuinkin myös Maailmanpankin virallisia indikaattoreita, paitsi ehkä Thaimaan osalta, joka vaikuttaa käytännössä vaikeammalta liiketoimintaympäristöltä kuin indikaattorit antavat ymmärtää. Muut Kaakkois-Aasian maat ovat todennäköisesti vielä hankalampia ympäristöjä ulkomaisille yrityksille. Esimerkiksi Vietnamin sijoitus korruptiovertailussa on 107 ja Filippiinien 111. Myanmarin sijoitus on puolestaan 130, Laosin 135 ja Kambodžan 161. Brunei on poikkeus, sillä valtio on korruptiovertailussa sijalla 32.

Erilaiset kirjoittamattomat säännöt ovat erittäin merkityksellisiä ja voivat merkittävästi rajoittaa ulkomaisten yritysten toimintaa joissakin maissa. Toisaalta ne ovat osa paikallista toimintaympäristöä, johon yritysten on vain sopeuduttava, jos mieli maassa toimia. Joskus yritysten on luotava henkilökohtaisia suhteita julkisen sektorin toimijoihin, jotta toiminta maassa helpottuisi.²⁴ Singaporessa tai Malesiassa henkilökohtaisilla verkostoilla ei ole juurikaan painoarvoa, vaan siellä julkinen sektori toimii tehokkaasti ja tasapuolisesti. Verkostojen tarve kuitenkin vaihtelee yritysten koon ja toimintamuodon mukaan. Yritysten, joilla on Singaporessa vain myyntikonttoreita, ei juurikaan tarvitse olla tekemisissä julkisen sektorin kanssa, koska kaikki on ”helppoa ja selkeää”. Sen sijaan isommilla yhtiöillä on usein suoria yhteyksiä paikallisiin avainministereihin. Malesiassa suuremmat yritykset saattavat lobata viranomaisia, kun taas pienillä yrityksillä ei tällaiseen ole tarvetta. Multimedia Super Corridorissa tai erityisesti sen tiedepuistossa Cyberjayassa sijaitsevilla yrityksillä on yleisesti ottaen hyvin vähän yhteyksiä julkiseen sektoriin.

Vapaakauppa-alue Afta

Lähtökohtaisesti sijainti vapaakauppa-alueen (tai tulliuunionin) sisällä on yrityksen näkökulmasta hyvä vaihtoehto, koska se alentaa viennin ja tuonnin kustannuksia poistamalla tullit vapaakauppa-alueeseen kuuluvien maiden välisestä kaupasta.²⁵ Kaakkois-Aasian taloudellisen yhdentymisen ensimmäinen virstanpylväs oli vuonna 1992 solmittu Asean Free Trade Area -sopimus ja toinen Aseanin talousyhteisön (AEC) nimellinen perustaminen joulukuussa 2015. Valtiojohtoinen

integraatio on kuitenkin ollut Kaakkois-Aasiassa hidasta ja edelleen melko vähäistä. Yhdentyminen on sen sijaan ollut yritysveitoista, kun eri aloille (kuten auto- tai elektroniikkateollisuuteen) on syntynyt maiden välisiä tuotantoverkostoja lähinnä ulkomaisten yritysten toimesta.²⁶

Kaakkois-Aasian vapaakauppa-alue ei tehtyjen haastattelujen perusteella ole kuitenkaan merkittävästi vaikuttanut suomalaisyritysten toimintaan. Osa vastaajista oli sitä mieltä, että Aftalla ”ei ole mitään vaikutusta”. Eräs yritys totesi lakonisesti, ettei mahdollinen yhdentymiskehitys ole vaikuttanut heidän toimintaansa ”hökäsen pöläystä”. Vain kaksi yrityksistä arvioi, että tullimaksujen alennukset voisivat helpottaa yritysten toimintaa yleisesti. Loput olivat joko epävarmoja mahdollisesta vaikutuksesta tai olivat sitä mieltä, ettei yhdentymisellä ollut ”suurta vaikutusta”. Tiedon puute saattaa selittää vastausten epämääräisyyttä, mutta on silti yllättävää, ettei yksikään yritys katsonut hyötyvänsä vapaakauppa-alueesta.

Yritysten kriittisyys johtunee alueen yhdentymiskehityksen hitaudesta ja siitä, että suurin osa Kaakkois-Aasiassa toimivista suomalaisyrityksistä toimii alalla, jolle ei ole muodostunut alueellisia tuotantoverkostoja. Vastaajat olivat kyllä havainneet ”virallisia deklaraatioita” ja nähneet ”limusiinilettoja sekä erilaisia seminaareja”, mutta eivät olleet havainneet yhteistyön tuoneen konkreettisia muutoksia ”kahdenkymmenen vuoden aikana”. Suomalaiset ounastelivat, että Asean-yhteistyötä tehdään enemmän ”poliittisella puolella, mikä on vähentänyt alueen sisäisiä sotia ja konflikteja”. Sen sijaan taloudellinen yhdentymisen on yritysten näkökulmasta ollut epämääräisempää, koska esimerkiksi tullimaksuja on alennettu alueella hyvin hitaasti jos ollenkaan. Kehittyvissä maissa vapaakauppasopimusten pykälät siirtyvät käytäntöön usein varsin hitaasti, eikä yritysten ole helppo rakentaa toimintaansa pelkkien lupauksen varaan. Myös Aseanin talousyhteisön tavoitteet on toistaiseksi niin väljästi määritelty,²⁷ että yritysten on käytännössä mahdotonta käyttää niitä strategiansa pohjana. Yhdelläkään yrityksellä ei myöskään ollut varsinaista Kaakkois-Aasia-strategiaa, mikä on linjassa Euroopan kauppakamarin yrityskyselyjen kanssa.²⁸

Toisin kuin esimerkiksi japanilaisilla yrityksillä, suomalaisilla ei ole alueellisia tuotantoverkostoja Kaakkois-Aasiassa. Suurin osa suomalaisyhtiöistä palveleekin sijaintimaansa markkinoita. Haastatelluista yrityksistä kolmentoista (15:sta) toiminta perustui paikallisille markkinoille tehtävään myyntiin. Monet harjoittivat ulkomaankauppaa tuomalla tuotteita EU-maiden tai Kiinan yksiköistään Kaakkois-Aasiaan. Niiden kauppa Asean-alueella on melko vähäistä, ja tämäkin keskittyy vientiin ja tuontiin Malesian, Singaporen ja Indonesian välillä.

Kaiken kaikkiaan haastatellut suomalaisyritykset eivät poikkea muista alueella toimivista eurooppalaisista yrityksistä. Ne palvelevat alueella pääosin paikallisia asiakkaita, eivätkä toimi aloilla, joilla alueelliset tuotantoverkostot ovat tyypillisiä (auto-, elektroniikka- tai palmuöljyteollisuus).²⁹ Sen sijaan suomalaisyritykset toimivat ohjelmistosuunnittelun tai metsäteollisuuden eri aloilla.³⁰ Molemmat ovat luonteeltaan maailmanlaajuisia toimialoja, joiden tuotantoverkostot eivät rajoitu vain Kaakkois-Aasian alueelle.

Yhtenäinen markkina-alue?

Kaakkois-Aasia on suhteellisen vakaa toimintaympäristö, jossa suomalaisyritykset ovat toimineet jo suhteellisen pitkään. Singapore ja Malesia ovat toimintaympäristöinä helpommasta päästä, kun taas Thaimaa ja Indonesia ovat sulkeutuneempia. Hankaluuksia aiheuttavat etenkin erilaiset viranomaiskäytännöt sekä lahjonta. Paikallisten kirjoittamattomien sääntöjen hallinta edellyttää sosiaalisten normien ja liiketoimintakulttuurin tuntemusta, mikä vaatii pitkää läsnäoloa ja verkostoitumista paikan päällä.

Kaakkois-Aasian hitaasti etenevä yhdentymiskehitys ei ole onnistunut poistamaan maiden välisiä eroja. Alueelliset ja kansainväliset talouskriisit ovat entisestään hankaloittaneet integraatiota. Heikko kehitys onkin saanut tutkijat pohtimaan, millainen voisi olla kestävä polku kohti integraatiota.³¹ Aseanin talousyhteisön mahdollinen käytännön toteutus jää nähtäväksi.

Kirjallisuus

Aasian kehityspankki 2018a. Key Indicators for Asia and the Pacific. Aasian kehityspankki: Manila.

Aasian kehityspankki 2018b. Asian Development Outlook Update. Syyskuu 2018. Aasian kehityspankki: Manila.

ADB 2014. ASEAN 2030: Toward a Borderless Economic Community. Aasian kehityspankin instituutti: Tokio.

Alvstam, Claes G., Erja Kettunen & Patrik Ström 2017. The Service Sector in the Free Trade Agreement Between the EU and Singapore: Closing the Gap Between Policy and Business Realities. *Asia Europe Journal*, 15 (1), 75–105.

Alvstam, Claes G., Harald Dolles & Patrik Ström (toim.) 2014. *Asian Inward and Outward FDI. New Challenges in the Global Economy*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

Andreosso-O'Callaghan, Bernadette, Jacques Jaussaud & Maria Bruna Zolin (toim.) 2014. *Economic Integration in Asia. Towards the Delineation of a Sustainable Path*. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

ASEAN Stats 2018. ASEAN Member States: Selected Key Macroeconomic Indicators. Osoitteessa: <https://data.Aseanstats.org/> [luettu 21.1.2019].

ASEAN 2018. ASEAN Investment Report. Foreign Direct Investment and the Digital Economy in ASEAN. The ASEAN Secretariat and UNCTAD. Osoitteessa: <https://asean.org/storage/2018/11/ASEAN-Investment-Report-2018-for-Website.pdf> [luettu 21.1.2019].

ASEAN 2017. ASEAN Investment Report. Foreign Direct Investment and Economic Zones in ASEAN. The ASEAN Secretariat and UNCTAD. Osoitteessa: <http://asean.org/storage/2017/11/ASEAN-Investment-Report-2017.pdf> [luettu 21.1.2019].

Athukorala, Prema-chandra 2007. *Multinational Enterprises in Asian Development*. Edward Elgar: Cheltenham.

Basu Das, Sanchita (toim.) 2012. *Achieving the ASEAN Economic Community 2015. Challenges for Member Countries & Businesses*. ISEAS: Singapore.

Business Finland 2017. Suomalaista ohjelmistorobotiikan osaamista Vietnamiin. Osoitteessa: <https://www.businessfinland.fi/ajankohtaista/uutiset/2017/suomalaista-ohjelmistorobotiikan-osaamista-vietnamiin/> [luettu 21.1.2019].

Coxhead, Ian 2015. Introduction: Southeast Asia's Long Transition. Teoksessa Ian Coxhead (toim.) *Routledge Handbook of Southeast Asian Economics*. Routledge: New York, 3–20.

EU-ABC 2017. *EU-ASEAN Business Sentiment Survey*. EU-ASEAN Business Council: Singapore.

FAO 2018. Strengthening Regional Geographical Indications in Four Asian Countries. Osoitteessa: <http://www.fao.org/partnerships/resource-partners/investing-for-results/news-article/en/c/1118068/> [luettu 5.2.2019].

Gugler, Philippe & Julien Chaisse (toim.) 2010. *Competitiveness of the ASEAN Countries. Corporate and Regulatory Drivers*. Edward Elgar: Cheltenham.

Kawai, Masahiro & Ganeshan Wignaraja (toim.) 2011. *Asia's Free Trade Agreements. How is Business Responding?* Aasian kehityspankki & Aasian kehityspankin instituutti (ADB). Edward Elgar: Cheltenham.

Kettunen, Erja 2016a. Exploring the Business View on ASEAN Integration. Teoksessa Linda Berg, Inge Ivarsson, Rutger Lindahl & Patrik Ström (toim.) *Gränsöverskridande. Vänbok till Claes G. Alvstam*. Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet: Göteborg.

Kettunen, Erja 2016b. On MNC-Host Government Relations: How Finnish Firms Respond to National and Regional Policies in ASEAN. *Copenhagen Journal of Asian Studies* 34 (2), 54–76.

Kettunen, Erja 2006. Aseanin ja EU:n kauppayhteistyö. Teoksessa Outi Luova & Annamari Antikainen-Kokko (toim.) *Yhdentyvä Aasia. Alueellinen yhteistyö Itä- ja Kaakkois-Aasiassa*. Gaudeamus, Helsinki, 171–191.

Kettunen, Erja 2004. *Regionalism and the geography of trade policies in EU–ASEAN trade*. Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-245. Helsinki School of Economics: Helsinki.

Kettunen, Erja 2003. ASEAN–EU Economic Relations: Trade Policy and Economic Cooperation. Teoksessa Eero Palmujoki (toim.) *Southeast Asian Regionalism from Above and from Below*. TAPRI Occasional Paper No 90. Tampere Peace Research Institute: Tampere, 70–92.

Kettunen, Erja & Claes G. Alvstam 2018. Free Trade Agreements and Responsible Business: Examples from the EU's Bilateral Agreements in East and Southeast Asia. Teoksessa Bernadette Andreosso-O'Callaghan, Jacques Jaussaud & Bruna Zolin (toim.) *Asian Nations and Multinationals: Overcoming the limits to growth*. Palgrave Pivot: Cham, 13–28.

Kettunen, Erja, Jyri Lintunen, Lu Wei & Riitta Kosonen 2008. *Suomalaisyriyten strategiat Kiinan muuttuvassa toimintaympäristössä*. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja B-98. Osoitteessa: <http://epub.lib.aalto.fi/pdf/hseother/b98.pdf> [luettu 21.1.2019].

Kuroiwa, Ikuo & Satoru Kumagai 2011. A History of de facto Economic Integration in East Asia. Teoksessa Masahisa. Fujita, Ikuo Kuroiwa & Satoru Kumagai (toim.) *The Economics of East Asian Integration: A Comprehensive Introduction to Regional Issues*. Edward Elgar: Cheltenham, 15–50.

Lee, Yoong Yoong (toim.) 2011. *ASEAN Matters! Reflecting on the Association of Southeast Asian Nations*. World Scientific: Hackensack.

Maailmanpankki 2018a. World Bank Country and Lending Groups. Maailmanpankki: Washington D.C. Osoitteessa: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> [luettu 21.1.2019].

Maailmanpankki 2018b. Doing Business 2018. Reforming to Create Jobs. Maailmanpankki: Washington, D.C. <http://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf> [luettu 17.2.2019].

Maailmanpankki 2007. Doing Business 2008. Maailmanpankki: Washington, D.C. www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB08-FullReport.pdf [luettu 17.2.2019].

North, Douglass 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press: Cambridge.

Peng, Mike W. 2003. Institutional Transitions and Strategic Choices. *Academy of Management Review*, 28 (2), 275–296.

Transparency International (2017). *Corruption Perceptions Index*.

https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 [luettu 21.1.2019].

¹ Luku perustuu tutkimukseeni ja kenttätööhöni, jota olen tehnyt Kaakkois-Aasiassa muun muassa haastattelemalla paikallisten ministeriöiden ja tutkimuslaitosten edustajia Asean-vapaakauppa-alueesta (v. 1994, 1996) sekä EU-Asean-kauppasuhteista (v. 2000, 2004) lisensiaatin- ja väitöstutkimuksiani varten. Sittemmin olen haastatellut alueella toimivia suomalaisyrityksiä osana Helsingin kauppakorkeakoulun ja Aalto-yliopiston tutkimushanketta (v. 2009-2013) sekä Liikesivistysrahaston rahoittamaa tutkimustani (v. 2016-2018).

² Toisaalta myös kansainväliset sopimukset voivat auttaa vahvistamaan kehittyvien maiden heikkoja instituutioita tuomalla neuvotteluihin uusia asioita, kuten vapaakauppasopimuksiin yhä laajemmin sisällytetyt kestävän kehityksen periaatteet (Kettunen & Alvstam 2018).

³ Esim. Peng 2003; North 1990.

⁴ Ulkokiinalaisilla viitataan Kiinan ulkopuolella asuviin syntyperältään ja sukujuuriltaan kiinalaisiin.

⁵ Maailmanpankki 2018a.

⁶ Aasian kehityspankki 2018a, 101.

⁷ FAO 2018.

⁸ Aasian kehityspankki 2018a, 104. Osuus BKT:sta nykyhinnoin. Luvut vuodelta 2017.

⁹ Aasian kehityspankki 2018a, 106.

¹⁰ Aasian kehityspankki 2018b, xi, 13. Ennuste vuodelle 2019.

¹¹ Aasian kehityspankki 2018b.

¹² ASEAN 2018b, 3.

¹³ Vuosina 2010–2016 noin 22 % kaikista investoinneista tuli EU-alueelta (ASEAN 2017).

¹⁴ Alueelliset tuotantoverkostot voivat olla osa yritysten globaaleja arvoketjuja (ks. Heikkilä-Hornin ja Kettusen luku). Tuotantoverkostoilla viitataan tässä toimialan ”tehtaiden verkostoon” Asean-alueella. Arvoketjut-käsite puolestaan viittaa tuotteen jalostusasteen (ja arvon) nousuun tuotannon eri vaiheissa.

¹⁵ Esim. Alvstam ym. 2014; Athukorala 2007; Coxhead 2015; Gugler & Chaisse 2010.

¹⁶ Kettunen 2003; 2004; 2006.

¹⁷ ASEAN 2018b; 2017.

¹⁸ Esim. Kettunen ym. 2008.

¹⁹ North 1990.

²⁰ Ks. esim. Business Finland 2017.

²¹ Kettunen 2016a.

²² Ks. myös Kettunen 2016b.

²³ Alvstam ym. 2017.

²⁴ Esim. Peng 2003.

²⁵ Esim. Kawai & Wignaraja 2011.

²⁶ Lee 2011; Kuroiwa & Kumagai 2011.

²⁷ Basu Das 2012.

²⁸ EU-Asean Business Councilin tekemän yrityskyselyn perusteella eurooppalaisilla yrityksillä ei ole ”Asean-strategiaa”, EU-ABC 2015.

²⁹ EU-ABC 2015, 14; ASEAN 2014.

³⁰ Kettunen 2007; 2016b.

³¹ Andreosso-O’Callaghan ym. 2014.